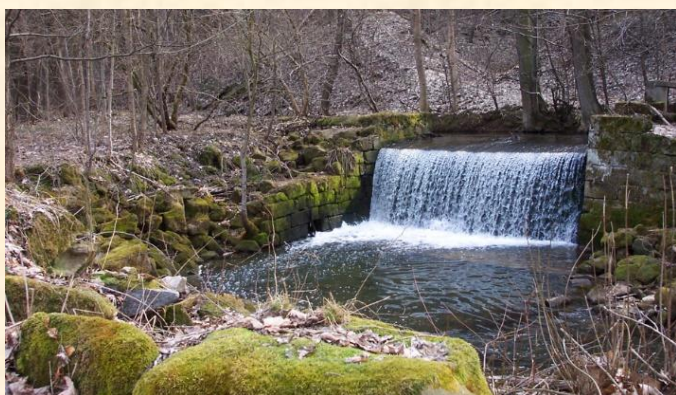

KRABČICE (GRABSCHITZ)

**Průvodce historií, současností,
památkami a krajinou naší obce**

Vesnice Krabčice se nachází v Královéhradeckém kraji, okrese Náchod, nedaleko Jaroměře. Od roku 1960 je místní částí obce Dolany, kam také spadají Čáslavky, Svinišťany a Sebuč. Do té doby byla obec samostatná s vlastní správou.

Rozkládá se na mírné náhorní plošině, která ve své západní části přechází v lesní masiv Končiny a ve východní části spadá do malebného údolí potoka Běluňka se soustavou rybníků. Krajina v okolí Krabčic je charakteristická svým zvlněným zemědělským a lesnatým rázem. Zdejší údolní svahy jsou tvořeny typickým opukovým podložím, které místy vystupuje na povrch v podobě strání, menších skal a lomů. Opuka se zde v minulosti hojně využívala i jako stavební materiál. Obydlí tvoří jak původní historické statky, tak i nová zástavba s moderními rodinnými domy a zahradami. Strategická poloha v blízkosti historických center i klidných přírodních lokalit dává Krabčicím jejich jedinečné kouzlo.

První písemná zmínka

Krabčice (historicky Krabczicz, *Grabschitz* či *Krabschitz*) jsou poprvé písemně zmiňovány v roce 1385 v Libri erectionum, kdy spadaly pod heřmanické panství.

Přepis zápisu č. 376 z roku 1385 (Libri erectionum II, s. 222):

376. Pro altari s. Barbarae in ecclesia Pragensi.

Constitutus personaliter coram venerabili viro domino Nicolao Puchnik, vicario in spiritualibus generali reverendi in Christo patris et domini, domini Johannis, Dei gracia archiepiscopi Pragensis, sedis apostolicae legati, Pasco de Herzmanicz recognovit, se dotalicium seu census, quem erga altare s. Barbarae noviter erectum in ecclesia Pragensi emit, pro quadraginta sex sexagenis grossorum super villa Krabczicz et super curia ibidem habere et tollere obligatum...

Co lze z latinského textu vyčíst:

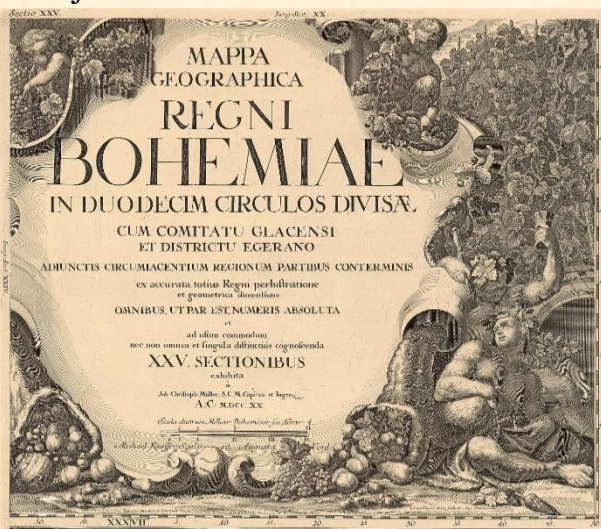
- Pasco de Herzmanicz: Rytíř Pasko (Václav) z Heřmanic.
- villa Krabczicz: Vesnice Krabčice.
- Zápis říká, že se Pasko z Heřmanic osobně dostavil před Mikuláše Puchníka (generálního vikáře pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna) a potvrdil, že věnoval plat (census) ve výši 46 kop grošů ze své vsi Krabčice a tamního dvora na provoz nově zřízeného oltáře svaté Barbory v pražském kostele (pravděpodobně v rámci pražské katedrály sv. Víta).

Tato listina představuje dosud nejstarší známou písemnou zmínku o Krabčicích. Za zmínku stojí, že ves (panský dvůr) Krabczicz v té době odváděla výnosy a musela tak být již nějakou dobu hospodářsky fungující.

Krajina kolem Krabčic se v průběhu staletí měnila, ale staré mapy nám dodnes umožňují číst příběhy našich předků.

Müllerova mapa (1720)

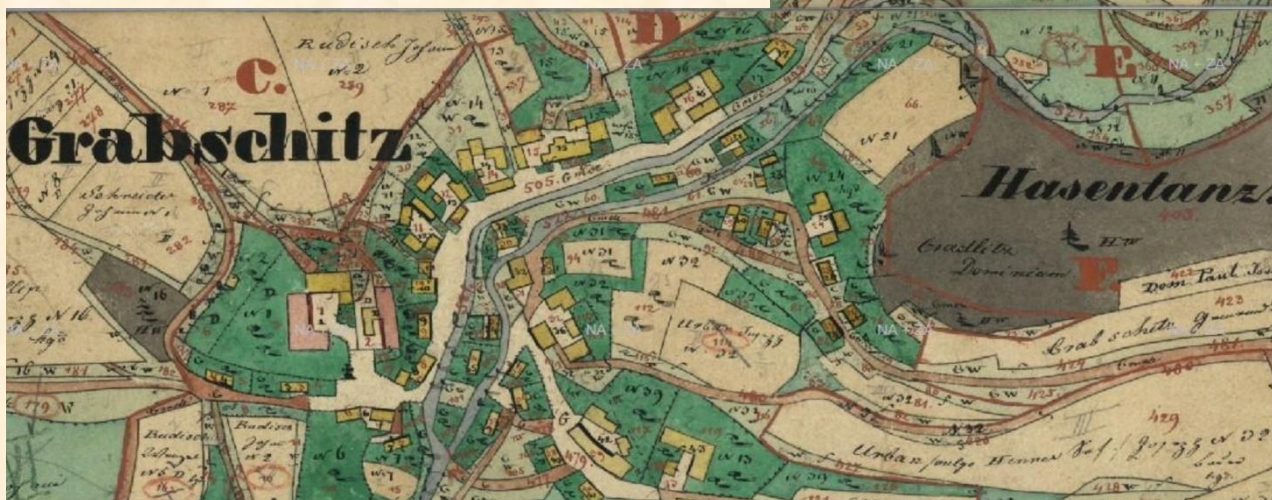
Na slavné Müllerově mapě Čech z roku 1720 autora Jana Kryštofa Müllera jsou Krabčice zachyceny ještě v dobách baroka jako součást hradeckého kraje (Regio Reginae-Hradecensis). Mapa ukazuje tehdejší sídelní strukturu a dává nám nahlédnout do doby, kdy krajině vládla vrchnost a hluboké

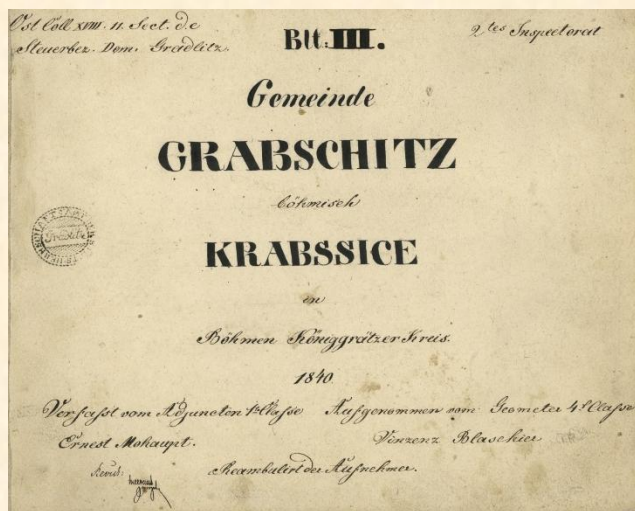

lesy. Za zmínku stojí, že Müller na mapě pracoval od roku 1712 a tiskem oficiálně vyšla právě v roce 1720. Je rozvržena do 25 sekcí, celkový rozměr je 2822 x 2403 mm, měřítko 1:132000, zakresleno přes 12500 sídelních lokalit a doplněna o alegorické kartuše. Protože mapa zabírala rozsáhlou plochu a Čechy nemají přirozené mořské hranice, autor volná místa v rozích a na okrajích využil k oslavě tehdejšího českého království a jeho bohatství.

Indikační skica stabilního katastru (1840)

Mimořádně cenným pramenem je indikační skica z první poloviny 19. století, která představuje nejstarší detailní zaměření obce. Na tomto detailním ručně vybarveném plánu můžeme vidět přesné rozložení jednotlivých domů, zahrad a polí. Žlutá barva značí dřevěné stavby (kterých byla tehdy většina), červená barva ukazuje stavby kamenné a zděné (nespalné). Krásně zde vidíme

původní urbanistické jádro obce, cesty i potok a mlýnský náhon. Mapa má specifické měřítko 1 : 2 880. Jako autor textu a sestavitel operátu je uveden adjunkt 1. třídy Ernest Mohaupt. Samotné zaměření v terénu provedl geometr 4. třídy Vincenz Blaschier. Geometři nejdříve v terénu naměřili čistou mapu na pevný papír (tzv. polní náčrt). Pak vzali tuto skicu, šli s ní dům od domu, pole od pole, a přímo na místě s místními staršími a rychtářem ověřovali hranice parcel, zakreslovali nově postavené chalupy a ručně je vybarvovali akvarelovými barvami. Jsou na ní dodnes vidět

pracovní poznámky, přeškrtnuté staré parcely nebo rukou psaná čísla domů (červená pro popisná, černá pro parcelní)

Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1869	258	44
1880	246	44
1890	236	44
1900	226	43
1910	195	43
1921	197	42
1930	169	40
1950	128	38
1961	106	x
1970	127	29
1980	90	26
1991	72	27
2001	61	29
2011	53	31
2021	65	35

Vývoj počtu obyvatel a domů (podle sčítání lidu)

Tabulka sčítání lidu krásně ukazuje, jak se život v Krabčicích proměňoval. Své největší lidnatosti dosáhla vesnice na konci 19. století. Postupná industrializace však táhla mladé lidi za prací do měst, takže už před druhou světovou válkou populace plynule klesala.

Největší otřes pro obec ale znamenaly události po roce 1945. Původní obyvatelstvo, které bylo z větší části německé národnosti, bylo po roce 1945 odsunuto (s výjimkou několika antifašistů a smíšených rodin). Vesnice nebyla plně dosídlena, což se nejvíce projevilo na úbytku budov – mezi lety 1950 a 1970 padla téměř čtvrtina původních usedlostí k zemi. Údaj o domech z roku 1961 navíc chybí, protože po připojení pod Dolany nebyl pořízen samostatně. Historické dno zažily Krabčice v roce 2011 s pouhými 53 obyvateli. Od té doby se ale trend obrátil a díky nové výstavbě a rekonstrukcím historických objektů počet trvale žijících občanů i domů znovu sebevědomě roste.

Nepřehlédnutelnou dominantou na návrší nad obcí je monumentální **Půrův statek** (čp. 1) s prvky klasicismu. Tato rozložitá stavba představuje ukázkou tradičního bohatého lidového stavitelství zdejšího regionu a dodnes si zachovává svůj specifický historický ráz. V současné době dům slouží jako zázemí a sídlo pro spolek místního mysliveckého sdružení, čímž si uchovává svou společenskou funkci v organizovaném životě obce.

Krajinný ráz Krabčic dotváří také drobná sakrální architektura. Jen kousek pod sousedním domem, malebně usazená ve stráni, se nachází pískovcová barokní **socha sv. Jana Nepomuckého**. Tento tradiční ochránce před potopou, bleskem a patron mostů či vodstev zde shlíží na obec a připomíná hlubokou barokní zbožnost našich předků, kteří tato zastavení budovali podél tehdejších cest a na významných vyvýšených místech.

„Dem Muster der Verschwiegenheit dem Beyspiel der Bestaendigkeit ist ehrend dies Denkmahl gewidmet im J[ah]r. 1808.“

„Vzoru mlčenlivosti, příkladu stálosti, je s úctou věnován tento pomník v roce 1808.“

Tradiční roubená architektura

Mimořádně hodnotným svědkem starých časů je také chalupa čp. 10, situovaná v údolí při cestě podél potoka Běluňka. Tento objekt je skvostnou ukázkou tradiční lidové architektury podkrkonošského typu.

Jde o přízemní roubené stavení na kamenné podezdívce, kterému dominuje výrazná tmavá dřevěná lomenice (štíť) se svislým bedněním a dvěma menšími okny, jež poukazuje na vysokou úroveň tehdejšího tesařského řemesla. Charakteristickým rysem je výrazné bílé spárování (vymazávka) mezi tmavými trámy a také přesah střechy vytvářející podél zápraží

krytý prostor. Jak monumentální Půrův statek (čp. 1), tak tato malebná roubenka čp. 10 jsou objekty evidovanými v památkovém zájmu. Představují dva protipóly tehdejšího venkovského života – bohatou panskou/selskou zděnou stavbu a skromnější, ale neméně krásné obydlí z přírodních materiálů.

Voda byla pro každodenní život a hospodářství v obci vždy zcela klíčová. Krabčice a jejich bezprostřední okolí se mohou pyšnit hned dvěma historickými mlýny, které po staletí využívaly energii zdejšího toku. Prvním z nich

je **Hanušův mlýn** (čp. 31), situovaný nedaleko návsi. Voda, která poháněla jeho mlecí zařízení, byla k mlýnu přiváděna důmyslným umělým náhonem od splavu na potoce Běluňka. Mlýn zde stál již koncem 17. století.

Více informací naleznete také zde: <https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/1088-hanusuv-mlyn>

Když v pátek 29. června 1866 propukla bitva u Svinišťan, Krabčice se ocitly v palbě pruského dělostřelectva. V místních zahradách a staveních se formovali rakouští vojáci brigády Fleischhacker, kteří se pokoušeli zadržet pruský nápor. Večer pak krabčickou náves zaplnily ustupující dělostřelecké povozy a pěchota mířící k Dolanům. Tento krvavý den dodnes v obci připomíná **naučná tabule č. 27**, která stojí u dětského hřiště a podrobně mapuje tehdejší tragické události.

Více informací naleznete také zde: <https://www.1866.cz>

Obnovený **památník obětem první světové války** naproti autobusové zastávce v Krabčicích nese silný, ale v poválečných letech záměrně opomíjený příběh. Protože byly Krabčice (Grabschitz) tehdy obcí s převážně německým obyvatelstvem, pomník byl postaven na počest místních německých mužů, kteří museli narukovat do rakousko-uherské armády a padli na frontách velké války. Po roce 1945, kdy bylo německé obyvatelstvo odsunuto a do Krabčic přišli noví čeští dosídlenci, se vztah k této památce dramaticky změnil. Pomník byl zbaven své identity a postupně pustnul. Obnoven byl koncem dvacátého století a nese nápis: „K uctění památky obětí I. světové války“. Na zadní straně rok 1921.

Dětské hřiště na návsi v Krabčicích se stalo oblíbeným cílem nejen pro místní, ale i pro rodiny z blízkého okolí. Toto středně velké venkovní sportoviště nabízí dětem pestré vyžití – od klasického pískoviště, houpaček a prolézaček se skluzavkou až po největší místní atrakci, kterou je oblíbená lanová dráha (lanovka). Areál je citlivě zasazen do zeleně, nechybí zde lavičky a altán pro odpočinek rodičů a díky

bezprostřednímu sousedství s historickou naučnou stezkou představuje ideální místo, kde se přirozeně setkává moderní život s historií obce.

Hasičská zvonička na návsi

Neodmyslitelnou dominantou krabčické návsi je historická hasičská zvonička. Tyto drobné stavby měly v minulosti pro život na vesnici zásadní význam. Jejich zvon svolával místní obyvatelé a členy dobrovolného hasičského sboru při požárech, povodních či jiných živelních pohromách. Krabčická zvonička, která prošla citlivou obnovou, je dodnes živým symbolem sousedské sounáležitosti, venkovských tradic a obětavosti našich předků, kteří byli vždy připraveni pomoci svým sousedům v nouzi.

Za zmínku stojí také nedaleká **zaniklá osada Hawelgraben**, která se nachází asi 3 km od Krabčic v malém údolíčku stranou od cesty na dohled obce Střeziměřice. Osud osady zpečetil konec druhé světové války. Vzhledem k tomu, že byla obývána téměř výhradně německy mluvícím obyvatelstvem, došlo po roce 1945 k jejich vysídlení. Na rozdíl od

větších obcí v pohraničí se Hawelgraben již nepodařilo úspěšně dosídlit českým obyvatelstvem. Opuštěná stavení postupně chátrala, až byla v průběhu padesátých let 20. století kompletně demolována. Místo má dodnes

specifickou, poněkud tajuplnou atmosféru opuštěného lidského sídla uprostřed přírody.

Druhý bývalý **vodní mlýn** s historickým označením **Plappmühle** (či *Klapermühle*) se nachází v údolí proti proudu potoka Běluňka asi 3 km od Krabčic. Plappmühle, v

českých pramenech často označovaný jako Kolískův mlýn, byl dlouhá léta důležitým hospodářským bodem na místním vodním toku.

Více informací naleznete také zde:

<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/1130-koliskuv-mlyn-klapermuhle-plappmuhle>

Kamenná kalvárie

Neodmyslitelnou kulisou krabčické krajiny jsou také drobné sakrální stavby, které po staletí vznikaly podél cest jako vyjádření díků, hluboké víry i jako prosba o ochranu celé vesnice. Nejvýraznějším pamětníkem tohoto druhu je pískovcová kalvárie (kříž s plastikami postav) situovaná na samotném začátku Krabčic na zahradě u domu čp. 41 při příjezdu od Dolan.

Tento bohatě zdobený kamenný kříž nese tradiční ztvárnění ukřižovaného Ježíše Krista, pod nímž na podstavci stojí plastiky svatých patronů a motiv Božího beránka. V centrálním výklenku (nice) monumentu je pak umístěna socha Piety – Panny Marie držící na klíně mrtvé tělo svého syna Ježíše Krista.

Historické centrum obce na dobových pohlednicích

Skutečným dokladem stavebního a společenského uspořádání Krabčic (v tehdejší němce Grabschütz) na přelomu 19. a 20. století jsou dochované dobové pohlednice. Výmluvným svědkem této éry je litografický pozdrav z roku 1905, který zachycuje tehdejší nejdůležitější objekty v obci. Na této pohlednici zaujmají ústřední místo dva významné

objekty: **místní obecná škola** (čp. 42), která je v samostatném medailonku označena popiskem Schule a **Horákův hostinec** (čp. 11), nesoucí dobový název Horak's Gasthaus. Budova školy sloužila jako jednotřídka, kde se v jedné společné místnosti vzdělávaly místní děti a jejíž součástí byl i služební byt pro učitele. Pro zajímavost podle sčítání obyvatel v roce 1921 žil ve škole řídící učitel německé národnosti Karl Müller s manželkou Marií. V hostinském domě pak žil Rudolf Horák, také německé národnosti, s rodinou české národnosti stejně také čeledínem a služkou. Provozování hostinské živnosti rodinou Horákových v tomto objektu potvrzují také oficiální prvorepublikové adresáře firem z té doby. Přestože obě instituce v průběhu 20. století přestaly sloužit svému účelu, vyobrazení na historické pohlednici z roku 1905 jasně dokazuje, že tyto dvě budovy tvořily urbanistické i institucionální jádro tehdejších Krabčic.

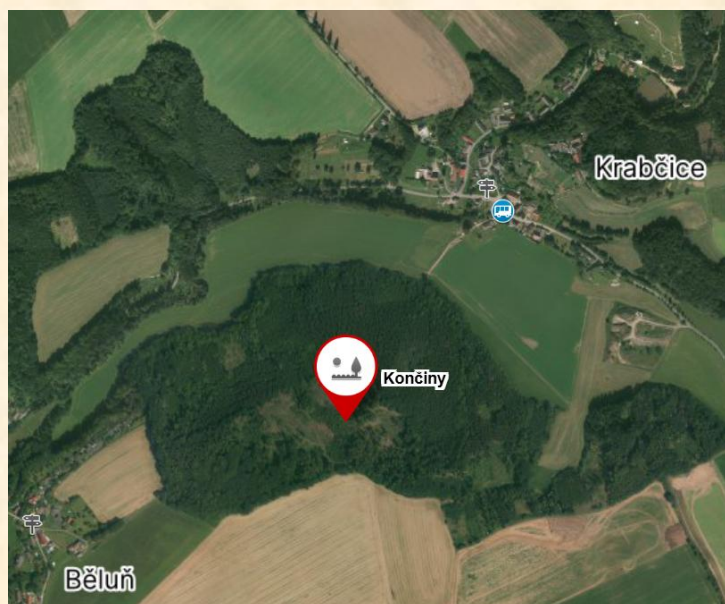

fotografie (čp. 1) Půrův statek, obývaný v roce 1921 majitelem Josefem Purrem německé národnosti s rodinou, čeledínem a děvečkami.

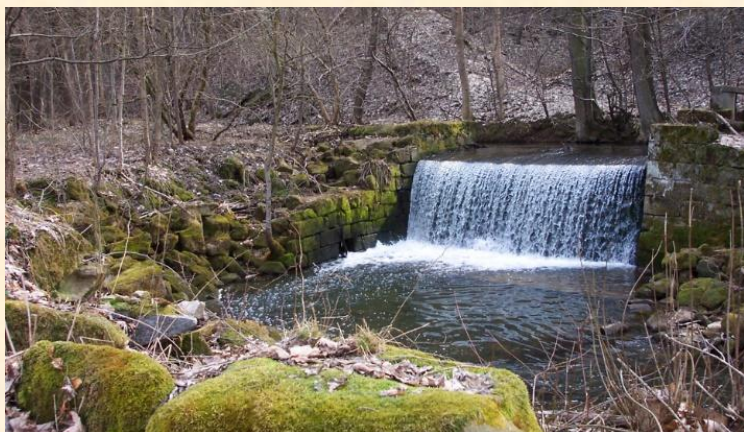
Stavební ráz a nejvýznamnější usedlosti meziválečných Krabčic (*Grabschütz*) plasticky dokumentuje čtyřdílná pohlednice z roku 1922. Tento dobový pramen představuje obec skrze čtyři klíčové pohledy, zejména na zděné domy a statky. Vlevo nahoře (čp. 32), v roce 1921 obýval Frank Feik, německé národnosti s rodinou. Pravá horní fotografie zachycuje v zadní části podélný dům (čp. 11) zmiňovaný Horákův hostinec a pravá dolní

Na poslední pohlednici bez přesné datace je druhý hostinec v obci (čp. 13) **Hamplův hostinec**. Obývaný v roce 1921 majitelem Aloisem Hamplem, který byl německé národnosti a jeho rodinou. Na domě je nápis GASTHAUS zum grünen Tal – Alois Hampl-. Tedy Hostinec u Zeleného údolí.

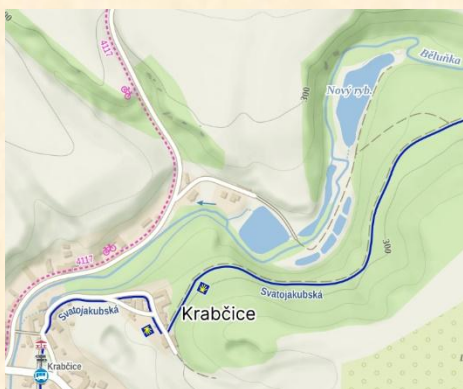

Les Končiny - přírodní hranice katastru. Neodmyslitelnou součástí krajinného rázu v okolí obce je hluboký lesní masiv zvaný Končiny, který se rozkládá na severozápadním okraji katastru mezi Krabčicemi a Běluní. Samotný starobylý název „Končiny“ v tomto případě přesně vyjadřuje geografickou polohu místa – označoval pozemky a lesy ležící na samotném konci obhospodařovaného území, které tvořily přirozenou přírodní hranici mezi sousedními obcemi.

Potok Běluňka, dříve zvaný Černý potok, na mapách z roku 1840 Nimmersatt-Bach (Nenasytý potok). Tento vodní tok pramení u vsi Strítež, do obce přitéká od Chvalkovic, protéká Krabčicemi a podél lesa Končiny teče dále k Heřmanicím, kde se před Jaroměří vlévá do Labe. Délka toku je 24,6 km. V minulosti měla Běluňka velký hospodářský význam, protože její stálý proud poháněl několik vodních

mlýnů. Údolí potoka tvoří přirozenou přírodní hranici zdejšího regionu a dodnes dotváří typický krajinný ráz v okolí Krabčic.

Krajinný ráz ve východní části obce na přelomu 20. a 21. století

obohatily nově vybudované **rybníky**. V těsné blízkosti těchto míst a krabčického lesa se dnes nachází rodinné **Ubytování TwoFingers**. Moderní ubytování, šetrně propojené s

přírodou slouží turistům a cyklistům jako výchozí bod pro poznávání okolní krajiny a turistických cílů. Kouzlo naší obce tak mohou objevovat i návštěvníci, kteří hledají klid, přírodu a autentickou atmosféru venkova, aniž by narušovali přirozený rytmus života místních obyvatel.

Více informací naleznete zde: <https://www.twofingers.cz/>

Použité prameny a literatura

Archivní prameny a historické mapy

- Libri erectionum II – Přepis zápisu č. 376 z roku 1385 (s. 222).
- Národní archiv – Müllerova mapa Čech z roku 1720.
- Český úřad zeměměřický a katastrální (ČÚZK) – Indikační skici Stabilmního katastru z roku 1840.

Historické statistiky a odborné podklady

- Český statistický úřad (ČSÚ) – Historický lexikon obcí ČR (vývoj počtu obyvatel a domů).
- Vojenský historický ústav / Komitét pro udržování památek z války roku 1866 – Podklady k bitvě u Svinišťan (naučná tabule č. 27).
- Dobové litografické a fotografické pohlednice obce (1905, 1922 a nedatované).

Internetové projekty a digitální archivy

- Digitální archiv vodních mlýnů (vodnimlyny.cz) – Historie Hanušova a Kolískova mlýna.
- Mapy.cz (Seznam.cz, a.s.) & Google Maps – Současné mapové podklady a satelitní snímky.
- Wikimedia Commons – Současné i historické fotografické snímky.
- Oficiální webové stránky obce Dolany (včetně integrovaných historických záznamů).
- Webové stránky ubytování TwoFingers (lokální realie a místopis).
- Wikipedia, vyhledávač Google, konzultace a jazykové úpravy s využitím nástrojů umělé inteligence

Krabčice tak zůstávají místem, kde se přirozeně prolíná historie, krajina a klidný venkovský život s citlivě zasazenými prvky současnosti.

Petr Kočica * Krabčice (čp. 17) * srpen 2026